

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ОБЛІК ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ЯК САМОСТІЙНОЇ ФІНАНСОВОЇ КРЕДИТНОЇ УСТАНОВИ

Анотація. Розглянуто основні поняття щодо обліку доходів та витрат у комерційних банках, запропоновано методи вдосконалення обліку доходів і витрат.

Аннотация. Рассматриваются основные понятия по учету доходов и расходов в коммерческих банках, предложены методы совершенствования учета доходов и расходов.

Annotation. The basic concepts of accounting revenues and expenses at commercial banks are regarded, methods to improve accounting of revenues and expenses are proposed.

Ключові слова: бухгалтерський облік, управлінський облік, доходи, витрати, банківська діяльність, комерційний банк.

Основною (базовою) ланкою дворівневої банківської системи України є комерційні банки. Сьогодні до групи комерційних банків у різних країнах належить цілий ряд інститутів з різноманітною структурою і різним співвідношенням власності, їх головна відмінність від центральних банків – відсутність права емісії банкнот.

Комерційний банк – це багатофункціональний фінансовий інститут, що здійснює широкий спектр послуг кредитного, страхового і платіжного характеру, а також виконує різноманітні фінансові функції відносно будь-якого підприємства в економіці з метою одержання прибутку. Основними сферами діяльності комерційних банків в Україні є:

- приймання заощаджень та інших коштів, що підлягають поверненню;
- надання кредитів за рахунок власних і залучених коштів;
- здійснення інвестицій за рахунок власних коштів;
- переміщення коштів у рамках платіжної системи України.

За умов реформування методологічних засад системи бухгалтерського обліку банківських установ України з орієнтацією на міжнародні стандарти обліку та звітності потребує вдосконалення методика обліку доходів і витрат у напрямках фінансового, управлінського та податкового обліку.

Дослідженню проблем організації і методології бухгалтерського обліку в банківських установах, зокрема питанням організації управлінського обліку, присвячені праці вчених та фахівців: вітчизняних – Бутинця Ф. Ф., Кіндрацької Л. М., Кужельного М. В., Лінника В. Г., Мороза А. М., Пушкаря М. С., Ричаківської В. І., Савлука М. І., Сопка В. В., Чумаченка М. Г., а також зарубіжних – Баликова В. Ю., М. Вебера, К. Друрі, Карпової Т. П., Б. Нідлза, Т. Скоуна, Д. Хана, Шеремета А. Д., У. Шеффера.

Мета дослідження – проаналізувати основні принципи обліку доходів та витрат комерційних банків.

Завдання дослідження:

- розглянути поняття обліку доходів та витрат комерційних банків;
 - дослідити принципи обліку доходів комерційних банків;
 - дослідити принципи обліку видатків комерційних банків;
 - запропонувати методи вдосконалення обліку.
- Об'єктом дослідження є комерційні банки України.

Предмет дослідження становить облік доходів та витрат комерційних банків.

У практиці бухгалтерського обліку підходи до визначення категорій бухгалтерських доходів і витрат не завжди були однаковими. Досі не існує єдиної думки щодо їх трактування. Останнім часом чітко прослідковується тенденція визначення у бухгалтерському обліку економічних доходів, витрат і прибутку. За національними стандартами обліку доходами вважається збільшення економічних вигод протягом звітного періоду у формі припливу або зростання активів, або зменшення зобов'язань, що зумовлюють збільшення капіталу і не є внесками акціонерів. Витратами вважається зменшення економічної вигоди банку у звітному періоді у формі відпливу або використання активів, або виникнення заборгованості, що призводить до зменшення власного капіталу і не є розподіленням між акціонерами [1]. Структура валових доходів і валових витрат банку регламентується податковим законодавством, оскільки вони впливають на оподатковувану базу. Утім, вони є суто технічною обліковою нормою через неспівпадання підходів до їх визначення із класичним підходом теорії вартості [2].

Результати дослідження згаданого питання дали змогу сформулювати такі трактування:

внутрішній облік – облік доходів і витрат та калькулювання собівартості банківських продуктів, а також визначення ефективності різних рівнів банківської діяльності;

управлінський облік – система управління доходами і витратами банку, елементами якої є внутрішній облік, планування, аналіз доходів і витрат, контроль за виконанням планів, підготовка проектів управлінських рішень, розроблення класифікації доходів і витрат та відповідних методик реалізації елементів системи, а також сукупність причинно-наслідкових зв'язків між ними. В організації управлінського обліку важливо правильно поділяти доходи і витрати банку на прямі і непрямі. За базову основу обліковування прямих доходів (витрат) необхідно використовувати трансфертне ціноутворення. При розподілі непрямих доходів (витрат) доцільно використовувати

елементи операційно-вартісного підходу. З огляду на це у структурі банку слід виокремити центри відповідальності, а саме: центри прибутку, центри послуг і центри підтримки [2].

Сама процедура внутрішнього обліку доходів і витрат виконується у такій послідовності:
облік прямих доходів і витрат за центрами відповідальності на базі трансфертного ціноутворення;
розподіл непрямих витрат між центрами відповідальності;
розподіл витрат центрам прибутку, центрами підтримки і центрами послуг;

розподіл центрів прибутку доходів і витрат між окремими банківськими продуктами, клієнтами. На цьому етапі визначається собівартість і прибутковість кожного напрямку діяльності, продукту, прибутковість кожного клієнта.

Механізм трансфертного ціноутворення визначає такі процедури: перерозподіл комісійних та інших банківських непроцентних доходів і витрат; розрахунок внутрішніх цін на ресурси шляхом формування процентних доходів і витрат, їх розподіл між центрами відповідальності проводиться з урахуванням різних критеріїв. Надзвичайно важливо правильно обрати базу розподілу витрат центрів підтримки та центрів послуг між центрами прибутку. Для цього в багатьох працях пропонується використовувати критерій затраченого робочого часу (на обслуговування конкретного центру прибутку). Для обліку робочого часу передбачаються "Табелі обліку робочого часу", у яких кожний робочий день розписується за годинами, затраченими на роботу за запитом конкретного підрозділу, а за можливості – за кожним клієнтом (табелі заповнюються працівниками конкретного підрозділу) [2].

Цю інформацію необхідно доповнити даними про одержані (нараховані) процентні, комісійні або торговельні доходи і витрати, які прямо віднесені на кожного окремого клієнта за допомогою трансфертного ціноутворення, можна одержати повні дані про доходи і витрати у розрізі операцій чи послуг (клієнтів). На підставі цих даних розраховується прибуток, дохідність та інші показники за окремими клієнтами, групами клієнтів або банківськими продуктами залежно від потреб управління.

В основу оцінювання витрат комерційного банку покладено різні класифікаційні ознаки, за допомогою яких серед усієї сукупності витрат можна виділити такі їх види, як: процентні, комісійні, загальноадміністративні витрати, витрати на персонал, витрати на податок на прибуток, витрати на формування резерву та інші витрати. Великий різновид та розподіл витрат по статтях пояснюється широким колом діяльності банківських установ.

Існує багато методик аналізу витрат комерційного банку. Це пояснюється тим, що кожен із видів аналізу дає можливість виявити більш конкретні причини зміни витрат банку. Серед існуючих методик можна виокремити балансовий метод, графічний, факторний аналіз, метод групувань та порівнянь тощо [3].

Проведення різних видів аналізу витрат комерційного банку дозволяє з'ясувати причини зміни витрат, прослідкувати тенденцію цих змін тощо. Це, у свою чергу, допоможе раціонально управляти витратами банківських установ. Управління витратами є досить об'ємним і складним процесом. Головною метою управління витратами є зменшення рівня витрат комерційного банку, що, зі свого боку, призведе до підвищення рівня прибутку комерційного банку. Також можливо зробити прогноз та виявити чинники, які впливають на обсяг витрат комерційного банку.

Достатньо вагомим напрямком зниження витрат комерційних банків зарубіжні фахівці вважають упровадження системи страхування кредитів. Крім того, до складу основних методів оптимізації витрат комерційного банку можна включити: планування витрат; управління тарифною політикою; пряме скорочення витрат; проведення банківського моніторингу та оптимізацію податкової бази шляхом планування.

Проведене дослідження демонструє, що облік доходів та витрат комерційних банків України потребує подальшого вдосконалення.

Удосконалення методики обліку доходів і витрат можливе шляхом безпосереднього використання основоположних принципів обліку доходів і витрат, а саме: принципів нарахування та відповідності доходів і витрат, обачності та ін. Бухгалтерський облік на базі нарахування та відповідності доходів і витрат означає, що всі завершені операції реєструються тоді, коли вони вже відбулися, незалежно від часу отримання або сплати грошей, тобто вони враховуються і оцінюються у тому періоді, до якого належить момент їх економічного виникнення. А принцип обачності, згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів та доходів банків.

Необхідно також розширити прийнятну класифікацію доходів і витрат банку. Нормативними документами НБУ детально опрацьовано базову класифікацію, яку покладено в підґрунтя побудови Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Проте для підвищення ефективності управління класифікувати доходи і витрати важливо також і за іншими ознаками, наприклад, такими, як аналіз динаміки і структури доходів і витрат за укрупненими, а далі – деталізованими групами; факторний аналіз найвпливовіших груп доходів (витрат); "дзеркальний" аналіз; коефіцієнтний аналіз. У фаховій літературі ці питання розглянуто досить однобоко. Найчастіше дослідження стосуються тільки витрат. На погляд автора, для прийняття виважених управлінських рішень необхідно враховувати доходи і витрати в комплексі.

Наук. керівн. Глебова Н. В.

Література: 1. Гладких Д. Особливості планування доходів, витрат і податків банківської установи / Д. Гладких // Вісник НБУ. – 2005. – № 1. – С. 15–18. 2. Снігурська Л. П. Облік та аналіз доходів і витрат комерційного банку : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / Л. П. Снігурська. – К. : КНЕУ, 2004. – С. 6–9. 3. Способи і методи оптимізації витрат банку // Банківський менеджмент. – 2009. – № 1. – С. 24–29. 4. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/lows/main.cgi?mreg=2121-14](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?mreg=2121-14). 5. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 18.06.03 № 255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : wv.stavr.com.ua/library/prov_dohvytr_nbu225.htm. 6. Примостка Л. А. Аналіз банківської діяльності : монографія / Л. А. Примостка. – К. : Либідь, 2006. – 432 с. 7. Облік і аудит у банках : навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. Г. Коренева, Н. Г. Слав'янської. – Суми : Університетська книга, 2007. – 493 с.